

УДК 631.145:330.31:005.93

САТИР Л.М., канд. екон. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті запропонована концепція організаційно-економічного забезпечення відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: концепція, відтворення, сільське господарство, виробничо-технічні ресурси.

Постановка проблеми. Незважаючи на достатню розробленість теорії суспільного відтворення, комплексний підхід до організаційно-економічного забезпечення оновлення матеріально-технічної бази сільського господарства у сільськогосподарських товаровиробників відсутній. Водночас посилення негативних тенденцій у розвитку суб'єктів господарювання аграрного сектору економіки вимагає розробки концептуального підходу до забезпечення відтворення виробничо-технічних ресурсів. На основі нинішніх умов функціонування сільськогосподарських товаровиробників, дослідження відтворювального процесу втрачає фрагментарний характер, набуває комплексної направленості вивчення і вимагає розробки наукових засад здійснення відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням окресленої проблеми займалися багато іноземних та вітчизняних економістів: Бутко М.П., Макаренко П.М., Олійник О.В., Шебанін В.С. та ін. Огляд літературних джерел переконує, що окремі питання відтворення виробничо-технічної бази сільськогосподарських підприємств потребують глибшого обґрунтування у процесі їх дослідження.

Мета дослідження – розробка концептуальних засад відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Результати досліджень та їх обговорення. Ускладнення виробництва, посилення конкуренції, загальна нестабільність економічного стану сільськогосподарських товаровиробників зумовлюють необхідність більш детального вивчення відтворювального процесу та активізації його ролі у ринкових умовах. У зв'язку із цим, основні задачі відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських підприємств можна сформулювати наступним чином: визначення параметрів відтворення основних засобів та проведення їх комплексного аналізу; розробка обґрунтованих заходів, які сприятимуть досягненню найбільшої ефективності функціонування відтворювального процесу у сільськогосподарських підприємствах.

Для вирішення поставлених задач, їх адекватності та ефективності в основу концепції відтворення виробничо-технічних ресурсів мають бути покладені такі основні передумови: свідомий вибір системного підходу, який зумовлений ситуацією, що склалася у досліджуваній сфері економіки, а саме: глобалізація, зміна технологічного укладу, зростаючі потреби населення у продовольстві та обмеження ресурсів, розвиток економічної думки, активне впровадження досягнень НТП у виробництво тощо.

Враховуючи викладене вище, теоретико-методологічні засади відтворення матеріально-технічних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах повинні спиратися на концепцію ефективного здійснення відтворювальних процесів та надавати один із варіантів їх реалізації. Основне положення концепції забезпечення відтворення матеріально-технічних ресурсів полягає у зміні пріоритетів у дослідженні відтворювальних процесів, а саме – зміщенні акцентів на провідну роль держави в регулюванні відтворювального процесу.

Отже, положення парадигми організаційно-економічного забезпечення процесу відтворення виробничо-технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств виступає як система, що є основою розвитку підприємства, галузі. Особливого значення це положення набуває саме за рахунок охоплення усіх стадій суспільного відтворення, встановлення через відтворювальні потоки стійких системних зв'язків між виробництвом, розподілом, обміном і споживанням.

Першочергова проблема відновлення економічної ролі процесу відтворення полягає у підвищенні прибутковості сільського господарства, формуванні та ефективному використанні виробничого потенціалу з метою забезпечення умов для розвитку розширеного відтворення у галузі. При цьому особлива роль відводиться державному регулюванню сільськогосподарського виробництва.

Державне регулювання слід направити на створення сприятливого економічного середовища у сільському господарстві, яке забезпечує умови для розвитку розширеного відтворення і залежить від спроможності органів державної влади побудувати ефективний фінансово-кредитний механізм. Він повинен передбачати застосування таких методів фінансування, як самофінансування, бюджетне, інвестування і таких методів кредитування, як банківське й кооперативне, що забезпечує виконання регулюючої, відтворювальної, мотиваційної й контрольної функцій механізму.

Умовою розширеного відтворення є дотримання пропорційності в розвитку галузей і господарюючих суб'єктів. Загальні пропорції складаються на макрорівні: співвідношення між масою грошей і масою товарів, між підгалуззями й секторами виробництва. У галузях сільського господарства важливе значення мають пропорції між рослинництвом і тваринництвом, а також пропорції, що складаються у структурі основних підгалузей, у тому числі у виробництві основних видів сільськогосподарської продукції [2].

У процесі відтворення сільськогосподарського виробництва значну роль відіграють цінові відносини. Так, від рівня доходів господарюючих суб'єктів галузі залежать доходи окремо взятих працівників, а також можливості розвитку виробництва, у тому числі на інвестиційно-інноваційній основі із застосуванням досягнень сучасної науки й техніки. Нееквівалентність обміну зароджується у відносинах сільського господарства й переробної промисловості, яка встановлює той ціновий рівень, за яким сільськогосподарським товаровиробникам доводиться реалізовувати свою продукцію для наступної переробки, а проявляється між першою й другою сферами АПК, коли через низькі доходи сільськогосподарські товаровиробники не можуть придбати необхідні засоби виробництва. У свою чергу, на рівень цін, що формуються в переробній промисловості, впливає торгівля, суб'єкти якої привласнюють собі значну частину прибутку від реалізації кінцевого продукту споживачеві. Знижується частка сировини в оптових і роздрібних цінах на товари (особливо продовольства), вироблені із цієї сировини.

Пропорції між фондом споживання й фондом нагромадження є одними з основних у відтворювальному процесі й у кожний історичний період встановлюються, виходячи з конкретних завдань. Оптимальною для кожного періоду є така пропорція, яка забезпечує найбільші темпи розвитку виробництва й соціальну стійкість у суспільстві з урахуванням існуючих можливостей. При цьому необхідно враховувати вплив інфляційних процесів, які призводять до відхилення номінальних розмірів нагромадження й споживання від їх реального змісту, що також є диспропорцією, яка стримує розвиток галузі.

Якщо в галузі майже відсутнє нагромадження, то зростання сільськогосподарського виробництва може забезпечуватися за рахунок збільшення фонду споживання населення країни. Разом з тим, кризові явища в економіці призвели до зниження життєвого рівня населення, що спричинило зменшення платоспроможного попиту, у тому числі на продовольство. У сільському господарстві заробітна плата практично не виконує відтворювальну функцію, тому що її низький, соціально-несправедливий рівень обмежує витрати сільських жителів, які переважно спрямовані на придбання продовольчих товарів. Це обумовлює ще одну диспропорцію – між платоспроможним попитом і пропозицією на агропродовольчому ринку.

Фактор незбалансованості взаємозв'язку матеріально-речовинних і вартісних пропорцій, зокрема, проявляється під час кредитування господарюючих суб'єктів галузі. Сучасна практика кредитування сільськогосподарських товаровиробників дозволяє зробити висновок про те, що кредитування як метод поповнення обігових коштів і фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва може бути ефективним тільки в платоспроможних підприємствах, тоді як низькоефективні підприємства практично не можуть залучати інвестиційні ресурси, хоча найбільше їх потребують.

Практичні заходи для поступового пом'якшення й подолання перерахованих деформацій, забезпечення пропорційності в сільському господарстві можуть бути ефективними тільки з відтво-

ривальних позицій, які припускають комбінацію макроекономічного, галузевого, регіонального і мікрорівневого підходів. У зв'язку із цим, роль держави у процесі відтворення, насамперед, полягає в регулюванні пропорцій відтворювального процесу, що має стати аксіомою під час реалізації управлінських рішень в галузі.

Механізм перерозподілу фінансових джерел на користь відтворювального процесу в сільському господарстві може бути задіяний за рахунок політики протекціонізму й імпортозаміщення продовольства, контролю й регулювання цін на послуги природних монополій, формування й розвитку вертикально інтегрованих структур, що дозволить створити умови для активізації надходження інвестицій у сільське господарство за рахунок формування його інвестиційної привабливості, найважливішою умовою якої є рентабельність сільськогосподарського виробництва, одержання доходів працівниками галузі.

Основним напрямом державного регулювання сільськогосподарського виробництва у нинішніх умовах має стати фінансова підтримка товаровиробників. При цьому підтримка повинна виключати можливості її використання для покриття збитків від неефективного господарювання. Сучасний фінансово-кредитний механізм відтворювального процесу в сільському господарстві має базуватися на залученні різних фінансових джерел, поєднувати такі методи фінансування, як самофінансування і позикові кошти, в тому числі кредитів банків, кредитних кооперативів і коштів державної підтримки.

З метою прискорення оновлення машинно-тракторного парку сільськогосподарських товаровиробників державою фінансуються програми придбання вітчизняної сільськогосподарської техніки і обладнання на умовах фінансового лізингу та часткової компенсації вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва.

Постачання техніки на умовах фінансового лізингу забезпечує Національна акціонерна компанія «Укראгролізинг». У 2010 р. на цих умовах через компанію поставлено 1033 од. техніки на суму 352,6 млн грн, у т. ч. 313 тракторів та 28 зернозбиральних комбайнів. Програмою часткової компенсації вартості техніки скористалися 201 сільгосп підприємство, в т. ч. 85 фермерських, якими придбано 241 од. техніки і обладнання на суму 120 млн грн, зокрема, 61 зернозбиральний комбайн та 155 тракторів. З метою посилення впливу Мінагрополітики України щодо технічного переоснащення АПК за рахунок механізмів фінансового лізингу створено державне підприємство «Спецагролізинг», яким поставлено 120 зернозбиральних комбайнів на суму 119,8 млн грн. У цілому за рахунок державної підтримки в 2010 р. сільгосптоваровиробниками придбано 1354 од. техніки на суму понад 591 млн грн [3].

Водночас значна частина коштів державної підтримки направлена на погашення процентних ставок по кредитах, одержаних сільськогосподарськими товаровиробниками і направлених на забезпечення поточної діяльності та розвиток виробництва сільськогосподарських підприємств. Система державного пільгового кредитування функціонує неефективно, поряд з цим, виділені державою кошти для більшості сільськогосподарських товаровиробників є недоступними внаслідок надання залучених коштів кредитними закладами, наявністю простроченої заборгованості.

В умовах, коли державним пріоритетом є формування економічно ефективного, життєздатного і технологічно розвиненого сільського господарства, держава має створювати умови і надавати можливість товаровиробникам одержувати доходи і витратити їх на розвиток виробництва, а не на погашення боргів. Державну підтримку розвитку сільськогосподарського виробництва слід направити на відновлення і формування сучасної матеріально-технічної бази, фінансування заходів із підвищення родючості ґрунту, розвиток селекції та насінництва сільськогосподарських культур; удосконалення генетичного потенціалу тварин, впровадження сучасних технологій у виробництво, розвиток системи і засобів комунікацій та інженерно-технічних систем.

Проведений у ході дослідження аналіз розподілу засобів державної підтримки дозволив систематизувати розподіл бюджетних коштів у рамках реалізації програмних заходів, які створюють умови для ведення розширеного відтворення господарюючими суб'єктами галузі. Насамперед, необхідно передбачити субсидування процентних ставок по кредитах, направлених на забезпечення поточної діяльності і розвиток виробництва, зокрема на придбання молодняка сільськогосподарських тварин та його утримання, розвиток кормової бази. Таким чином, заходи державної підтримки повинні стимулювати підвищення рентабельності вироб-

ничо-фінансової діяльності господарюючих суб'єктів галузі, використовуючи заходи прямої та непрямой субсидії, пільгове кредитування, а також інші важелі з тим, щоб у перспективі сільськогосподарські товаровиробники змогли здійснювати розширене відтворення і вести господарську діяльність переважно за рахунок власних коштів. Стабілізувати виробництво сільськогосподарської продукції можливо і за рахунок прискорення процесу формування економіки дрібних форм господарювання та удосконалення їх взаємодії із крупними підприємствами та інтегрованими структурами агропромислового комплексу. Проте, виробництво в особистих селянських господарствах характеризується слабким забезпеченням технічними засобами, переважанням ручної праці, недодержанням вимог агротехніки і утримання худоби. Для модернізації і подальшого росту дрібнотоварного виробництва та створення стійкого і конкурентоспроможного середовища на селі, необхідно визначити пріоритети їх розвитку та залучитися підтримкою з боку держави, яка має бути направлена на вирішення наступних задач: створення передумов та умов для трансформації малого бізнесу; забезпечення конкурентоспроможності і динамічності підприємництва як одного із факторів росту економіки [4].

В нинішніх умовах розвитку сільського господарства найбільш економічно доцільною формою поєднання суспільних та особистих інтересів є інтеграція особистих селянських господарств з іншими господарюючими суб'єктами галузі у рамках міжгосподарського інтегрованого об'єднання, що вимагає надання коштів для підтримки саме особистих селянських господарств (ОСГ), що в результаті сприятиме підвищенню життєвого рівня сільського населення, підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва.

Одним зі способів вирішення проблеми щодо розвитку ОСГ є створення сільськогосподарських обслуговуючих та збутових кооперативів, які б дозволили поєднувати спільні економічні інтереси учасників кооперації, поглибити спеціалізацію виробництва, концентрувати капітал на пріоритетні напрямки господарської діяльності. Кооперація сприятиме перетворенню ОСГ у високотоварний сектор економіки та залученню переважної кількості сільських жителів у виробничий і соціальний процес.

Розвиток кооперативних зв'язків на селі є основою забезпечення еквівалентних відносин між структурними ланками агропромислового комплексу і сприятиме забезпеченню інноваційного типу відтворення на основі об'єднання і раціонального використання ресурсного потенціалу за рахунок впровадження сучасних технологій, нових форм організації та управління виробничими процесами.

Заходи державної підтримки сільського господарства мають забезпечити такі умови функціонування, за яких переважна частина сільськогосподарських товаровиробників спроможна буде вести розширене відтворення за рахунок власних коштів, а також мати можливість залучати та обслуговувати позичкові кошти.

В умовах обмеженості можливостей реалізації процесу повного відтворення засобів виробництва, у силу виробничих і фінансових факторів, підвищується актуальність набуття процесу часткового відтворення, що забезпечує подовження терміну служби технічних засобів і можливості їх використання у виробництві.

Стратегія повного і часткового відтворення залежить від віку технічних засобів, які співіснують і паралельно реалізуються. У міру старіння парку техніки більшою мірою реалізується стратегія часткового відтворення, яка забезпечує підтримання засобів виробництва через здійснення ремонту, а оновлення існуючого парку реалізується через стратегію повного відтворення, яка передбачає збільшення частки капіталовкладень на придбання нової техніки. Більше того, ця стратегія залежить і від науково-технічного прогресу, який призводить до створення нової, більш надійної техніки, що скорочує витрати на часткове відтворення. Це дасть можливість у перспективі мати технічні засоби, які вимагають менших затрат на підтримку в працездатному стані.

Закономірності руху основних засобів виробництва в межах економічно доцільних термінів служби формують основу до введення у виробничий процес нових технічних засобів завчасно до вибуття тих, за якими нарахована амортизація. Нові засоби виробництва забезпечують розширене відтворення на сучасній інноваційній основі, що сприяє покращенню умов їх продуктивного використання.

Процес розширеного відтворення представляє собою відшкодування задіяних у процес виробництва виробничо-технічних засобів. Щодо сільськогосподарського виробництва, процес відшкодування повинен передбачати повне та часткове відшкодування зносу основних засобів. Конструктивні особливості мобільних енергетичних засобів у процесі їх експлуатації формують потребу і підтримку їх у працездатному стані проведенням технічного обслуговування і ремонтів, тобто здійсненням їх часткового відтворення. Можливості здійснення часткового відтворення слід забезпечити відповідною матеріально-технічною базою, яка гнучко змінюється щодо удосконалених конструкційних та технічних характеристик мобільних засобів виробництва, а також у міру їх повного або часткового відтворення на модернізованій основі.

Отже, з метою реалізації запропонованої концепції необхідно: забезпечити зв'язок політики відтворення із загальною стратегією розвитку сільськогосподарського підприємства; удосконалити організацію руху інформаційних та відтворювальних потоків; забезпечити своєчасне надходження необхідної інформації та сучасну технологію її обробки; встановлення тісного зв'язку сільськогосподарських підприємств зі стратегіями розвитку регіону, галузі, що визначає ефективність досягнення поставленої цілі; урахування ефективності процесу відтворення виробничо-технічних ресурсів на основі економічних показників; визначення оптимального рівня розвитку сільськогосподарського підприємства як кінцевого орієнтиру відтворювальної стратегії.

Висновки. Реалізація розробленої концепції дозволить удосконалити організаційно-економічне забезпечення відтворення виробничо-технічних ресурсів через: виявлення відмінностей повного та часткового відтворення виробничо-технічних ресурсів у різних за розмірами та формою господарювання та власності сільськогосподарських підприємствах та встановлення факторів, які визначають ці відмінності; розробку механізму повного або часткового відтворення на основі зміни відтворювальної структури капіталу, використовуючи багатоваріантність вибору; коригування державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників з урахуванням пріоритетних задач економічного розвитку аграрного сектору економіки; уточнення основних напрямів державної підтримки повного та часткового відтворення виробничо-технічних ресурсів сільськогосподарських товаровиробників; ефективний розподіл фінансових ресурсів власного та позичкового капіталу на підприємствах з урахуванням основних напрямів здійснення процесу відтворення; визначення форм розміщення капіталу на основі виявлення пріоритетних напрямів повного та часткового відтворення технічного потенціалу.

Запропонована концепція має теоретико-методологічне значення для розвитку наукового пізнання і може бути використана для подальших розробок концептуальних положень, методологічних і методичних засад організаційно-економічного забезпечення процесу відтворення виробничо-технічних ресурсів товаровиробників аграрного сектору економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Євтушенко О.А. Аналіз стану відтворення основних засобів у сільському господарстві Дніпропетровської області [Електронний ресурс] / О.А. Євтушенко. – Режим доступу: http://library.kpi.kharkov.ua/Vestnik/2010_7/statti/Evtyshenko.pdf
2. Економіка сільського господарства: навч. посібник / В.К. Збарський, В.І. Мацибора, А.А. Чалий та ін.; За ред. В.К. Збарського і В.І. Мацибори. – К.: Каравела, 2009. – 264 с.
3. Панорама аграрного сектору України // Міністерство аграрної політики та продовольства України. – К., 2012. – 85 с.
4. Свиноус І.В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств: Монографія / І.В. Свиноус – К., 2010. – 418 с.

Концептуальные основы воспроизводства производственно-технических ресурсов сельскохозяйственных предприятий

Л.М. Сатыр

В статье предложена концепция организационно-экономического обеспечения воспроизводства производственно-технических ресурсов сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: концепция, воспроизведение, сельское хозяйство, производственно-технические ресурсы.

Conceptual foundations of industrial and technical resources of agricultural enterprises

L. Satyr

In the article the concept of organizational and economic reproduction of technical and production resources of agricultural enterprises.

Key words: concept, reproduction, agriculture, industrial and technical resources.